cronica universală), s-a integrat filosofia păgână concepției creștine, s-a dezvoltat o mișcare mistică, al cărei reprezentant tipic bizantin este isihasmul, s-a făurit o artă de o mare originalitate, cu influențe în tot spațiul mediteraneean etc. Oricine va lectura cartea lui Louis Bréhier se va convinge de deosebita forță creatoare a civilizației bizantine, de profundul său caracter european (*Viața intelectuală*, p. 249-432).

De altfel, concluziile lucrării merg în aceeași direcție:

"Societatea bizantină era europeană prin instituțiile sale familiale, prin atașamentul la tradițiile antice..., prin limba și cultura sa elenă" Influențele orientale n-au lipsit – "izolarea femeilor, moda vestimentară, coafura celor două sexe, gustul pentru podoabe, pentru culori strălucitoare, pentru stofe scumpe, pentru bijuterii, perle și pietre prețioase..., practicile privind tortura inumană, superstițiile, magia, astrologia, doctrinele maniheiste care puneau Ortodoxia în pericol" "Și totuși, conchide Louis Bréhier, ceea ce frapează în această societate mixtă este faptul că partea europeană primează asupra celei asiatice" (p. 433). Cu alte cuvinte, civilizația bizantină este atașată profund valorilor europene, care, de altfel, îi datorează foarte mult; recuperarea ei la adevărata dimensiune este, de aceea, o necesitate. Traducerea *Civilizației bizantine* a lui Louis Bréhier este un bun prilej în acest sens.

NELU ZUGRAVU

JOSEPH MITSUO KITAGAWA, *În căutarea unității. Istoria religioasă a omenirii*, traducerea de CLAUDIA DUMITRU, București, Ed. Humanitas, 1994, 336 pag.

Singurul capitol de reținut din cartea lui J.M. Kitagawa este, după opinia noastră, cel intitulat *În căutarea unei noi sinteze*, în special ultimele sale secțiuni (p. 220-282). Autorul subliniază un aspect ce a devenit, după al doilea război mondial, o realitate cel puțin stânjenitoare pentru civilizația occidentală, considerată până atunci sursa tuturor valorilor și focarul culturii universale, anume epuizarea spirituală a acesteia și avansul în câmpul său a variatelor "tipuri de spiritualitate orientală și a diferitelor tradiții religioase" (p. 263). Cu alte cuvinte, Occidentul a încetat să mai fie polul de referință, "modelul paradigmatic" al "sintezei religie-cultură-societate-ordine politică" (p. 268). În strânsă legătură cu acest fenomen se întâmplă un altul, generat de "starea tragică de decădere a umanității" (p. 272), anume accentuarea eforturilor pentru a găsi o nouă unitate a omenirii prin întâlnirea și dialogul dintre concepții, categorii și experiențe aparținând diverselor patrimonii spirituale.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Finalitatea unui asemenea demers este greu de întrevăzut şi autorul este nevoit să recunoască – aproape dezamăgit – că lumea va rămâne mult timp fragmentară, "că diferitele religii vor continua să evolueze conform propriei lor dinamici, încrucişându-se pe suprafaţa globului" (p. 276), că, în consecinţă, unitatea spirituală a omenirii rămâne încă un deziderat. O cale de izbăvire a provincialismului ar fi, după J.M. Kitagawa, ca, cel puţin în plan religios, oamenii să păstreze un echilibru între ceea ce el numeşte "semnificaţia interioară" a unei religii, respectiv fidelitatea faţă de esenţa sa doctrinară, şi "semnificaţia exterioară" a ei, anume acceptarea pluralităţii şi convieţuirii credinţelor. "...ca persoane religioase – conchide istoricul – sperăm şi avem încredere că diferite tradiţii religioase posedă suficiente resurse pentru a oferi omenirii divizate credinţa, curajul şi speranţa necesare pentru a îndura şi a depăşi lipsa de semnificaţie şi ambiguitate care ne înconjoară" (p. 282).

Dacă acest capitol atrage atenţia lectorului asupra unei realităţi căreia autorul îi este martor, o cunoaşte şi o analizează cu profunzime, capitolele dedicate vechilor credinţe care, într-un fel sau altul, şi-au pus problema unităţii omenirii, sunt de-o superficialitate rar întâlnită, au un conţinut mai degrabă factologic decât problematic, prezintă multe inexactităţi – unele de-a dreptul puerile, iar ecuaţia "sinteza religie-cultură-societate-ordne politică" îi scapă în întregime. De exemplu, cine va citi paragraful despre zoroastrism (p. 34-35) nu va afla nimic despre esenţa religiei amintite, nici în ce măsură aceasta a "căutat" unitatea religioasă a populaţiei. Rolul lui Alexandru Macedon în unificarea lumii euro-asiatice abia dacă este întrezărit din masa de date istorice iar aprecieri de genul "el [Alexandru – n.n.] marchează sfârşitul civilizaţiei din Mesopotamia şi Orientul Mijlociu şi începutul unui mod de gândire mediteraneean bazat pe civilizaţia greco-romană (sic!), cu instituţiile sale economice, sociale, politice, culturale şi religioase atât de profund diferite" (p. 39), "Alexandru cel Mare a înfiinţat un vast imperiu ce cuprindea Egiptul, lumea mediteraneană (!), întregul Orient Mijlociu..." (p. 89), sub domnia suveranului amintit s-a creat un "guvern mondial (!)" (p. 91), printre statele principale desprinse de imperiul macedonean se afla "Africa de Nord (!), sun conducerea Ptolemeilor" (p. 91) pun sub semnul întrebării soliditatea cunoştinţelor lui J.M. Kitagawa.

Nimic semnificativ, în sensul ideii fundamentale a cărţii, nu rezultă din paginile dedicate concepţiei romane – de exemplu, rolul cultului imperial în menţinerea unităţii vastei stăpâniri romane. În schimb, enunţurile puerile şi aprecierile eronate abundă: romanii au învăţat de la greci arhitectura (p. 94); Magna Mater ar fi o divinitate deosebită de Cybele, după cum reiese din enumerarea zeităţilor de la p. 95; "cultul lui Mithra fascina deopotrivă

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

tineretul şi oamenii simpli [nimic despre soldaţi, care erau principalii adoratori – n.n.], deoarece el se imprima [mai mult decât] ordinea şi disciplina atât de dragi inimilor romanilor (!)"; Augustus ştia că "împăraţi (sic!) decedaţi", precum Alexandru, "erau ridicaţi la rangul de zei, atât de greci, cât şi de romani (!)" (p. 95); Tiberiu este cunoscut doar pentru că în timpul său a fost răstignit Isus Christos, el fiind "un conducător de stat mediocru (!)" (p. 97); Constantin s-a comportat "ca un monarh *cezaro-papal*" (p. 100, subl. aut.; interesant concept !, pentru care vezi şi pagina 121, 122); Teodosie cel Mare a fost unul dintre "regii (sic!)" Imperiului roman (p. 101); împăraţii din Imperiul roman de Răsărit aveau "pretenţia" "de a fi şi papi şi cezari" (!!) (p. 102) etc., etc. Toate aceste exemple constituie lucruri de-a dreptul curioase pentru un istoric al religiilor şi face ca lucrarea să fie, mai mult decât pe jumătate, aproape inutilizabilă. Această situaţie – deloc singulară – mă duce cu gândul la moderaţia de care ar trebui să dea dovadă cei interesaţi de traducerea unor lucrări aparţinând literaturii ştiinţifice occidentale. Apartenenţa la spaţiul cultural amintit nu este şi o garanţie a valorii.

NELU ZUGRAVU

ALAIN RUZE, *Latinii din Carpaţi. Dovezi ale continuităţii româneşti la nordul Dunării*, traducere din limba franceză de CIREŞICA DIMITRIU-RUZE, Bucureşti, Ed. Ştiinţifică, 1994, 136 pag.

Simpatia autorului pentru români – "aceşti *veri* latini ai noştri", cum se exprimă el (p. 27) – pare a fi o moştenire cu adânci rădăcini; Alain Ruze face parte dintr-o veche familie princiară – senioria de Beaulieu –, din rândurile căruia s-a remarcat şi Martin al II-lea Funée, autorul unei *Istorii generale a tulburărilor din Ungaria şi Transilvania* (1595), în care era amintită romanitatea românilor (p. 72-73, nota 1). Lucrarea *Latinii din Carpaţi* degajă aceeaşi afecţiune pentru urmaşii romanităţii orientale. Construită pe o profundă cunoaştere a izvoarelor istorice, pe o bibliografie substanţială, la zi, cuprinzând inclusiv lucrări şi studii romänesti (vezi notele şi *Bibliografie*, p. 124-135), această carte este, deopotrivă, "riguros metodică, în concepţie şi realizare" – cum o recomandă Georges-André Chevallaz, fost presedinte al Confederaţiei Helvetice (p. 7-8). Scopul ei foarte generos este acela de a invita "pe toţi cei care doresc să ştie cine sunt românii... la cuvenita înţelegere, în afară de orice polemică, într-un spirit senin şi riguros ştiinţific a realităţii nord-dunărene" (p. 27).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro